

La competició i l'experiència en la derrota

Katia Rubio

Col·lecció Lliçons universitàries | 19

Centre d'Estudis Olímpics
Universitat Autònoma de Barcelona

Aquesta obra ha estat publicada com a part del projecte educatiu del Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB), *Lliçons universitàries olímpiques*, promogut a través de la Càtedra Internacional d'Olimpisme (CIO-UAB). El projecte té com a objectiu oferir l'accés en línia a textos elaborats per experts internacionals i dirigits a estudiants universitaris i professors que tracten sobre les principals temàtiques relacionades amb els Jocs Olímpics.

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 2.5 Espanya de Creative Commons. Ets lliure de copiar, distribuir i comunicar públicament l'obra, sempre que reconegues l'autor i editor, no sigui utilitzada per a finalitats comercials o generi una obra derivada d'aquesta.

Per citar aquest document, pots usar la referència:

Rubio, Katia (2010): *La competició i l'experiència de la derrota: lliçons universitàries olímpiques* [article en línia]. Bellaterra : Centre d'Estudis Olímpics (UAB). Càtedra Internacional d'Olimpisme (CIO-UAB) [Data de consulta: dd/mm/aa]
<http://ceo.uab.cat/pdf/rubio_cat.pdf>

- © Del contingut, 2004 Katia Rubio
- © De l'edició, 2010 Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB)

ISBN: 978-84-693-6228-0

Sumari

1.La competició entre i contra qui	1
1.1 L'objectiu de l'esport contemporani: guanyar	1
1.2 Competir contra algú altre i contra un mateix	1
2.La funció social de la derrota	2
2.1 De perdre a ser derrotat.....	2
2.2 La derrota com una ombra social	3
2.3 Vèncer i derrotar	4
3.La derrota entre els medallistes olímpics	5
3.1 La derrota en l'amateurisme	5
3.2 La derrota en el professionalisme	6
4. Consideracions finals	8
Bibliografia	10

1. La competició entre i contra qui

1.1 L'objectiu de l'esport contemporani: guanyar

L'esport en la societat contemporània és un fenomen social extens tant des del punt de vista d'espectacle com d'activitat professional i comercial. Com a manifestació capaç de provocar grans emocions, l'esport es diferencia d'altres espectacles perquè tant els protagonistes com el públic s'han de posicionar.

Segons Mandell (1986), l'esport va aparèixer en la societat contemporània durant un moment històric marcat per unes condicions particulars, i era un model que seguia els principis d'una societat governada pel sistema liberal. En aquesta situació, guanyar, i no pas participar, era el valor absolut de la competició esportiva; perquè el reconeixement social, els diners i el desig de permanència estan relacionats amb la victòria, i cap altre resultat no és vàlid.

Des del punt de vista de les competicions més importants, el fet d'aplicar aquesta lògica fa que es devaluïn les medalles de plata i de bronze, reconeixements concedits a la segona i a la tercera plaça respectivament, que van deixar de ser distincions per a convertir-se en premis de consolació o fins i tot de deshonra. Les altres posicions ni tan sols s'esmenten en annals o en enciclopèdies, cosa que esdevé una amenaça per un dels principis Olímpics: el més important és "participar".

Segons Skillen (2000), l'esperit de competició i de realització són parts inseparables de l'esport. Amb tot i això, la major contribució d'aquesta pràctica a la societat és l'exercici de tècniques que puguin sobrepassar el límit. Així doncs, l'esport té el potencial d'ensenyar a conviure amb els límits, i la victòria hauria de tenir la funció d'indicar aquesta condició, i decidir qui d'entre els competidors té més necessitat de millorar.

1.2 Competir contra algú altre i contra un mateix

Segons Yonnet (2004), podem dividir la competició esportiva en dos sistemes: la competició contra algú altre i la competició contra un mateix.

En el primer cas, s'inclouen els esports de competició que, segons el concepte clàssic d'esport modern, practicaven els amateurs, però que avui dia representen atletes professionals. L'elit

està formada per individus escollits segons l'ordre d'excel·lència, separats per fraccions curtes de temps o de distància que, sovint, no es poden mesurar a simple vista ni amb un cronòmetre manual. La necessitat constant d'utilitzar equipament més precís, augmenta la sofisticació de la pràctica d'esports i de la competició, alhora que afavoreix la incertesa dels espectadors i confirma la condició d'espectacle de masses.

El segon sistema, la competició contra un mateix, inclou una mena de lluita personal, íntima, en la qual el competidor és també el seu propi jutge. En aquest sistema no hi ha cap tipus de divisió entre classes o límits, ja que l'esforç màxim durant la competició varia segons la persona i s'imposen ritmes i èxits diferents en els diversos competidors. Per tant, si per una banda hi ha igualtat aparent entre els humans, per altra banda hi ha una desigualtat constitucional que fa que alguns guanyin i els altres no. En aquest sistema, la tècnica individual de competició exigeix recursos d'una mena d'elevació individual, arrelada profundament en la cultura occidental contemporània.

2. La funció social de la derrota

2.1 De perdre a ser derrotat

La pràctica d'esports sorgeix com l'essència de l'esperit de superar límits. Aquest estímul s'ha explotat àmpliament en funció de diversos objectius i depenent de l'atracció que la imatge d'un protagonista, com ara un atleta, produeix a la població. L'explotació d'aquesta imatge es pot associar amb la venda i la comercialització de molts productes així com amb una campanya pedagògica o social. Segons molts directors i empresaris esportius, perquè això passi l'atleta ha de ser un guanyador i adquirir aquesta condició no és fàcil.

Cagigal (1996) afirma que els Jocs Olímpics són la visió sintètica, a gran escala, de l'esport al món. Així es planteja la pregunta: els qui no guanyen són, de fet, els perdedors? La resposta suggereix que l'agonia i la lluita són presents en tot tipus de competició i que la victòria no només pot ser la conquesta de la primera posició.

Com un ideal en la societat contemporània, es recorda i es valora el guanyador per haver suplantat l'altre, independentment dels recursos que hagi utilitzat per a aquest fi (Rubio,

2002). Pel perdedor resta la vergonya per l'objectiu perdut, la confusió amb la incapacitat i la manca de reconeixement per l'esforç realitzat. Si comparem el resultat obtingut amb el desitjat, el sentiment de frustració, de ràbia o de decepció de l'atleta quan no s'aconsegueix l'objectiu és comprensible. Si la competició avui dia es refereix a la necessitat de vèncer com una confirmació de superioritat envers el contrari, és important destacar que no podem pensar en competició ni en victòria sense la presència del contrari. Encara que l'atenció dels atletes i dels entrenadors es centra en superar posicions i temps, és possible observar la necessitat imperant de suplantar aquell qui és capaç d'estimular la pròpia frustració, que és la condició que es manifesta en la derrota.

2.2 La derrota com una ombra social

La dificultat que tenen els protagonistes i teòrics del món de l'esport a l'hora de contemplar la derrota, potser es deu a la posició que ocupa aquesta condició en la cultura occidental contemporània. Quan es limita a un model d'ingressos i de reconeixements en el qual no només està en joc el benefici material, sinó també el reconeixement d'un resultat que assegura la immortalitat, es pot dir que la derrota és l'ombra social de l'esport contemporani. Entenem ombra com els elements de la psique individual i col·lectiva que, com que són incompatibles amb el tipus de vida que s'ha escollit a consciència, no s'han elaborat, i porten a connectar amb l'inconscient i a comportar-se de manera relativament autònoma, amb tendències contràries a les conscients. Així, ens conformem amb una afirmació d'heroic imaginari en l'esport contemporani, no per la seva proximitat a sobrepassar els límits, sinó per una identificació unilateral amb les proeses reconegudes i justificades per aquells qui es consideren per sobre els humans.

Eitzen (2001) assenyala que els valors que promou una part important de la societat occidental contemporània es basen en l'excel·lència i en la motivació individual i social centrades en la producció. Aquest tipus de vida facilita el desenvolupament d'un model d'esport que prepara la canalla i els joves per l'èxit en una societat competitiva i desenvolupa els valors morals com la perseverança, el sacrifici, el treball dur, el compliment de les normes, el treball en equip i l'autodisciplina. Amb tot i això, aquests valors són responsables de molts problemes ètics que s'identifiquen en l'esport, com ara la lloança dels guanyadors i l'oblit dels perdedors. En l'esport, aquesta situació provoca la deshumanització de l'atleta i l'alienació.

Quan parlem d'esports competitius, parlem de gent que passa la major part de la seva vida compromesa, de vegades, exclusivament amb els entrenaments i amb la competició. Encara que la victòria i la derrota són part del repertori de l'atleta, els qui han estat capaços d'aconseguir una representació nacional han pogut experimentar moltes més situacions de victòria que de derrota. Reforçant la màxima que la victòria no és necessària, els moments de derrota sempre es consideren necessaris per a valorar els errors i replanificar, i així fer que els atletes i els equips ho considerin un doble càstig.

Segons Garcia, Lagardera i Puig (2002), la victòria no equival a l'èxit i la derrota no és una experiència de fracàs. Les experiències d'èxit sorgeixen quan s'obté o es supera l'actuació esperada. Les experiències de fracàs es troben en la diferència negativa entre el resultat esperat i el resultat obtingut.

Ni la preparació física o mental fruit d'un entrenament esgotador, ni l'ús de coneixement científic, o el desenvolupament de materials fruit de la tecnologia avançada, ni tan sols l'ús de substàncies de dopatge, donen a l'atleta la certesa d'assegurar-se la victòria. "Ésser un bon perdedor" és una de les característiques que s'atribueixen a "l'estil de vida esportiu", encara que és més una manera d'expressar-se que una disposició efectiva.

En conseqüència, la derrota pot fer que l'atleta desenvolupi dos tipus de comportament: o bé una retirada de la vida competitiva, o bé un reforç de l'actitud. Segons Cagigal (1996), les derrotes i els sentiments d'inferioritat es cristal·litzen en una frustració permanent per a produir una reorganització de les forces personals; i és aquí on trobem el principi de superació. Superar la derrota comporta un enriquiment personal. En una personalitat preparada, aquesta antítesi suscita noves energies, permet el descobriment d'habilitats inesperades, obre horitzons, provoca una reorganització de mecanismes i enriqueix les diferenciacions que fan que la personalitat s'enforteixi.

2.3 Vèncer i derrotar

Aquells qui defensen els beneficis de l'esport per al desenvolupament del caràcter afirmen que els atletes aprenen a superar els obstacles, a col·laborar amb els companys, a desenvolupar

l'autocontrol i a afrontar la derrota. La pràctica d'esports sorgeix com l'esperit per superar límits i aquesta actitud es considera un ideal positiu per al desenvolupament personal; per això, la importància de l'esport com a agent socialitzador. Cagigal (1996) desenvolupa aquesta discussió afirmant que "ésser un bon perdedor" i, des d'una perspectiva pedagògica, "ensenyar a ser un bon perdedor", no necessàriament vol dir derrotisme ni fatalisme. Per l'autor, els veritables triomfadors de la humanitat no sempre són guanyadors sinó, de fet, aquells qui han assumit plenament la seva condició humana.

3. La derrota entre els medallistes Olímpics

Estudiar la funció de la derrota entre els representants més importants de l'esport de competició contemporani pot semblar una paradoxa. Això no obstant, a través d'una investigació primària (Rubio, 2004) va ser possible comprovar el gran sentiment de frustració que patien els atletes que, tot i ser guanyadors, no aconseguien arribar al lloc més alt del podi, o sigui, que guanyaven la medalla de plata o la de bronze. A més a més de trobar que es produïa una insatisfacció envers la conquesta, van assenyalar la dificultat a l'hora de tractar amb resultats inesperats tant des del punt de vista individual com des del punt de vista social. Cal destacar que aquest sentiment es produeix més aviat entre atletes que pertanyen a les dues últimes dècades de l'últim segle que no pas en atletes de generacions anteriors.

3.1 La derrota en l'amateurisme

La hipòtesi que deriva d'aquesta anàlisi és que abans de l'aparició del professionalisme en l'esport, concretament al Brasil, practicar esports de competició regularment era un privilegi d'alguns altruistes que comptaven amb el suport de la família o d'alguna mena de patrocini que els permetia satisfer les necessitats de material diari bàsic i específic de l'esport. En tots aquests casos, participar als Jocs Olímpics i guanyar una medalla significava coronar l'esforç de molts anys de treball dut a terme en condicions precàries i relacionat directament amb l'oci i el plaer. Tota aquesta situació porta la pràctica d'esports a una relació d'afició amb el valor esportiu més important en aquells temps: l'amateurisme.

Segons Donnelly (1995), l'ideal de l'amateurisme és la base de l'Olimpisme. El seu desenvolupament va tenir lloc segons el context específic de la moralitat dels victorians

anglesos i va patir una autèntica mutació amb l'establiment de la relació causal entre els diners i la pràctica de l'esport. Per aquesta raó l'Olimpisme és, per aquest autor, una actitud en perill d'extinció en el món Olímpic, més que la solidaritat i el respecte mutu.

Durant el període estrictament amateur, les condicions d'entrenament i de competició van marcar un estil de vida de durada limitada. Se sabia que no es podia sobreviure amb aquesta pràctica que no era professional ni socialment reforçada com una activitat de lleure. Com que es volia que un infant es convertís en adult seguint una trajectòria personal i professional prop de la família i de la societat, la carrera esportiva, que fins ara s'ha considerat curta, acabava de forma prematura perquè calia satisfer altres exigències de la vida. Aquesta situació es podia allargar si l'activitat professional estava associada amb l'esport, per exemple, en el paper del professor d'educació física. Era l'única alternativa.

Si acabaven prematurament l'activitat esportiva o si hi estaven associats, encara que amb condicions diferents, els medallistes Olímpics d'aquell temps, i curiosament tots els qui guanyaven medalles de bronze, es consideraven ells mateixos guanyadors bàsicament per haver superat les condicions adverses de l'època. Ser medallista al Brasil durant les dècades d'amateurisme sens dubte era més difícil que avui dia. Potser aquesta és la resposta al sentiment de victòria i d'obligació complerta.

3.2 La derrota en el professionalisme

El discurs canvia de manera radical quan els protagonistes de l'espectacle esportiu pertanyen a una altra generació. El professionalisme va començar als Jocs Olímpics i els atletes van rebre aquesta notícia com una condició desitjada i a la qual aspiraven. Rubio (2004) defineix aquesta etapa del Moviment Olímpic com una fase del professionalisme que va començar als Jocs Olímpics de Seül i que ha durat fins avui dia.

En la lògica interna dels esports contemporanis, l'especialització i la professionalització són inevitables. Quan la capacitat atlètica en diversos esports esdevé incompatible amb l'alta competició, l'especialització és inevitable.

Amb la fi de l'amateurisme, l'esport es va convertir en una forma de vida i en una activitat professional: éssers humans amb talents excepcionals per lluitar o per córrer comencen a rebre grans quantitats de diners per aconseguir determinades fites. Per tal de satisfer aquestes peticions, en els últims anys els campions de l'esport s'han convertit en articles rentables que es venen i es negocien a moltes parts del món (Thomas, Haumont, i Levet, 1988; Rubio, 2003; Silva i Rubio, 2003)

Els atletes d'alta competició, així com els professionals més objectius d'altres professions, es mantenen en una lluita constant per les seves posicions. El que els diferencia de les altres categories és la interdependència entre la seva actuació, que han de maximitzar en períodes curts de temps, i la capacitat dels seus cossos, si tenim en compte la brevetat de les seves carreres (Garcia i Duran, 2002).

Durant el procés de transformació de l'amateurisme a la professionalitat, no tan sols es van perdre els valors nobles i aristocràtics. La creació d'un nou ordre Olímpic indicava que el món del segle XX havia sofert grans canvis en l'ordre pràctic i moral.

L'atleta professional no és tan sols aquell qui rep diners per la seva feina, sinó també la representació victoriosa de marques i productes que volen estar lligades amb la victòria i amb la conquesta de resultats.

Segons Guttmann (1978), els professionals es podrien definir com aquells qui reben una recompensa econòmica per la seva activitat perquè la seva vida està marcada en gran part per la pràctica d'esports. Durant molt temps, l'especialització, sobrenom de professionalització, va ser el resultat de tensions generades per la necessitat de disfressar la condició d'amateur rere una mena de benefici secundari com les beques, ajudes del govern i patrocini generós enlloc de sou.

Durant la carrera esportiva, els atletes viuen obligatòriament dos estats bàsics que marquen la seva trajectòria: la victòria i la derrota. No hi ha ningú que no hagi viscut la victòria durant anys d'entrenament i competicions. És bàsicament a l'hora d'atribuir un significat a aquest procés

que tothom crea i desenvolupa les estratègies de superació del que, per molta gent, és el moment dolorós d'una trajectòria.

En el cas de la lluita per una medalla Olímpica, aquesta interpretació pot ser molt més complexa; ja que, encara que la importància de les medalles ve donada perquè el metall és un co-signe, l'or, la plata i el bronze, hi ha la situació competitiva que contrasta amb aquesta graduació. En cas d'aconseguir la medalla de plata, hi ha una situació expressa de derrota que permet al contrari fer-se amb el primer lloc. Dit d'una altra manera, la medalla de plata és la recompensa per la derrota. Però, en el cas de la medalla de bronze, es produeix una situació en la qual el medallista és el vencedor de la competició i pot ser doblement recompensat, tant per la victòria en si com per la conquesta de la medalla.

Com que aquesta representació varia entre els medallistes –els grups d'on provenen i el moment històric viscut- pot ser que la derrota es pugui experimentar amb un significat paradoxal, ple d'ambivalències, i que inclogui una avaluació subjectiva de l'atleta en una referència completament oposada a la que s'ha construït socialment. El que pel públic pot semblar honor i glòria, per l'atleta que competeix pot semblar vergonyós o quasi insolent.

4. Consideracions finals

La dificultat a l'hora de trobar referències teòriques sobre una aproximació reflexiva a la derrota i a la seva representació social és sorprenent. Durant aquesta recerca es van consultar moltes bases de dades, biblioteques virtuals i presencials i llibreries. Curiosament, quan es presentava el tema amb paraules clau, les referències que apareixien eren quasi totes sobre superar o evitar la derrota, sobre com convertir-se en guanyador o només mètodes i tècniques d'autoajuda.

Si no fos per aquesta recerca combinada amb una reflexió sobre un tema singular, seria possible afirmar que s'havia produït poc sobre aquest tema. Amb tot i això, quan la recerca es centrava en aspectes ètics i morals de la competició, apareixia el tema de la derrota. Aquesta situació ens fa pensar en un lligam directe entre tots dos temes, però també en la necessitat urgent de separar-los; perquè, en moltes situacions, fins i tot en una situació de victòria encara

que no sigui en la part més alta del podi, es pot representar com una derrota. Aquesta situació es va observar entre els atletes Olímpics brasilers que van guanyar medalles de plata i de bronze, distinció atorgada a un grup molt petit d'atletes que consideraven les seves proeses menys importants pel fet de no haver aconseguit el primer lloc.

Aquesta situació coincideix amb l'opinió de Skille (1998), que afirma que l'esport produeix autoestima, encara que només quan es transforma en un objecte de mèrit; dit d'una altra manera, l'orgull de les fites esportives no tan sols es troba en la victòria, sinó també en la percepció de l'atleta de sentir-se entre els millors. En teoria, aquesta afirmació corrobora l'ideal Olímpic que "el més important és competir". Mentrestant, la lògica i la pràctica d'esports de competició va patir transformacions importants durant el s.XX, imposant una representació diversa del paper social de l'atleta i dels espectacles esportius.

Si en el gènesi del Moviment Olímpic contemporani hi havia una victòria i una coronació, a principis del segle XXI la victòria predomina sens dubte, ja que només la victòria pot eliminar l'ombra de la derrota en l'alta competició. En aquest aspecte, mecanismes com el dopatge i la corrupció són, per alguns atletes, tan valuosos com la preparació física i psicològica en si, cosa que fa que els professionals que s'encarreguen de la preparació per a competir hagin d'esforçar-se més.

Per tant, aquesta situació no es pot analitzar i avaluar per separat, sinó com un producte de la societat contemporània, que és capaç de transformar l'esport en un dels fenòmens culturals contemporanis més importants, com un vehicle privilegiat de les projeccions socials.

Bibliografia

Cagigal, J.M. (1996): *Obras selectas*. Madrid: Comité Olímpico Español.

Donnelly, P. (1995): "Sport Monoculture: crisis or opportunity?" a *Proceedings of the 35th International Session*. Ancient Olympia: International Olympic Academy.

Eitzen, D.S. (2001): "Ethical dilemmas in American sports: the dark side of competition", a D.S. Eitzen (ed.) *Sport in contemporary society*. Nova York: Worth Publishers.

García Ferrando M.; Lagardera Otero, F.; Puig Barata, N. (2002): "Cultura deportiva y socialización", a García Ferrando, M; Puig Barata, N. i Lagardera Otero, F. (comp.): *Sociología del deporte*. Madrid: Alianza Editorial, p.69-98.

García Ferrando, M. i Durán González, J. (2002): "El deporte mediático y la mercantilización del deporte: la dialéctica del deporte de alto nivel", a García Ferrando, M.; Puig Barata, N. i Lagardera Otero, F. (comp.): *Sociología del deporte*. Madrid: Alianza Editorial, p.221-247.

Guttman, A. (1978): *From ritual to record*. Nova York: Columbia University Press.

Mandell, R.D. (1986): *Historia cultural del deporte*. Barcelona: Ediciones Bellaterra.

Rubio, K. (2002): "O trabalho do atleta e a produção do espetáculo esportivo", *Revista eletrônica de geografia y ciências sociais*, Universitat de Barcelona, vol.VI (119 (95), agost).

Rubio, K. (2003): "The professionalism legacy: the impact of amateurism transformation among Brazilian olympic medallists", a Moragas, M; Kennet, C.i Puig, N. (eds): *The legacy of the Olympic Games 1984-2000. Lausanne: International Symposium, 14th, 15th and 16th November 2002*. Lausanne: Comité Olímpic Internacional, p.165-169.

Rubio, K. (2004): *Memória e imaginário de atletas medalhistas olímpicos brasileiros. Tese de livre docência*. São Paulo: Escola de Educação Física e Esporte. Universidade de São Paulo.

Silva, M.L.S i Rubio, K. (2003), "Superação no esporte: limites individuais ou sociais?", *Revista Portuguesa de Ciências do Desporto*, vol.3 (3), p.69-76.

Skillen, A. (2000): "Sport is for losers", a McNamee, M.J.; Parry, S.J.(eds): *Ethics and sport*. Londres: Routledge, p.169-181.

Thomas, R.; Haumont, A.; Levet, J.L (1988): *Sociología del deporte*. Bellaterra: Ediciones Bellaterra.

La competició i l'experiència en la derrota

Tenint en compte les exigències d'alt rendiment que s'imposen als atletes avui en dia, superar els límits s'ha convertit en un tema essencial i recurrent entre els que arriben al punt més alt: els guanyadors. En els seus discursos, aquests atletes fan referència a la importància d'haver persistit, perseverat i buscat alternatives a les dificultats imposades per aconseguir una trajectòria victoriosa en les seves carreres. En l'estructura de l'esport contemporani, observem una reproducció del model lliberal que privilegia la victòria encara que es concedeixin tres primers premis en les competicions olímpiques. Sovint aquesta situació fa que els guanyadors de les medalles de plata i de bronze se sentin derrotats i neguin un triomf que es mereix passar a la història. Les repercussions de la derrota no s'han estudiat convenientment i això contribueix a una actitud que nega aquesta situació, tant per part dels atletes com dels professionals que treballen en l'àmbit esportiu. L'objectiu d'aquest treball és presentar l'experiència real de la derrota d'atletes guanyadors de medalles olímpiques així com les seves variades representacions en el context social contemporani.

Katia Rubio
Universidade de Sao Paulo, Brasil

Centre d'Estudis Olímpics
Universitat Autònoma de Barcelona

Edifici N. 1a. planta
08193 Bellaterra (Barcelona)
Espanya

Phone +34 93 581 1992
Fax +34 93 581 2139

<http://ceo.uab.cat>
ceoie@uab.cat